

MARAŞ MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ'NİN KURULUŞU

Yaşar AKBIYIK

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin, Millî Mücadele'nin kazanılmasında önemli görevler yerine getirdiği bilinen tarihi bir gerçektir. Maraş'ın düşman işgalinden kurtulmasında da bu şehirde kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin rolü büyüktür. Fransız kuvvetlerinin şehri işgal etmesi ile başlayan baskı politikası halkın teşkilatlanmasını gündeme getirmiştir. İşgal karşısında teşkilat kurma fikri ilk defa Dr.Mustafa tarafından ortaya atılmış ve teklif edilmiştir. Fransız kuvvetlerinin şehre gelmesinden bir gün önce, Ulu Camii'nde halka bir konuşma yapan Dr.Mustafa, Fransızların bugün yarın geleceğinden, Ermenilerin Maraş'ta da Adana'daki gibi işkence yapabileceklerinden bahisle halkı teşkilatlanmaya ve karşı koymaya davet etmiştir(1). Ancak o günlerde Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşu gerçekleştirilememiştir. Ermenilerin yapabileceği taşkınlıklarla, Fransızların tutuklamada bulunabilecekleri endişesi ile başta Dr.Mustafa olmak üzere Maraş ileri gelenleri işgalden bir gün önce şehri terkederek Elbistan'a çekilmişlerdi. Elbistan'da Kuvay-ı Milliye oluşturulması, silah ve cephane temini ile uğraşmışlardır. Bayrak hadisesinden sonra milli teşkilat kurma faaliyetleri tekrar hız kazanmıştır (2).

Bazı kaynaklarda, Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması için ilk toplantının bayrak hadisesinden iki gün sonra yani 30 Kasım 1919 tarihinde, Veziroğlu Mehmet Bey'in evinde yapıldığı kaydedilmekte ise de,(3) Vezir Hoca hatıralarında, 30 Kasım 1919 pazar günü Hintlininoğlu lakabı ile bilinen Abdülhakim Bey'in işyerinde

---

1. 20.Kolordu Kumandanlığının bir yazısında bu konu ile ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir: "Türklüğün en canlı bir oymağı olan Maraş'ın cereyan-ı millîden tamamen haberdar bulunmadığı, buna rağmen muvakkaten mevcudiyetine azim bir kitle halinde yaşamakta olduğu ve çok miktarda silah ve müsellehat mevcut olduğu... Dr.Mustafa Bey isminde bir zat manen ve maddeten bütün Maraş halkı üzerinde nüfuz ve hakimiyete haiz bir hamiyetperver olup, Mutasarrıf da iyi ve azimli bir zat imiş..." Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, Belge no: 114/52302. Bkz ek.1.

2. Hüsamettin Karadağ, *İstiklâl Savaşında Maraş, Merstin* 1943, s.23.

3. Adil Bağdatlılar, Uzunoluk, *İstiklâl Harbinde Kahramanmaraş*, 1974, sf.68.

konuyu görüştüklerini ve etesi günü sabaha karşı medresede toplandıklarını ifade etmektedir(4). Toplantıda, güvenilir bazı kişileri bu teşebbüsten haberdar etmek üzere bir heyet seçildi. Bu heyet İlyas Efendizade Refet Beyin başkanlığında; Belediye reisi Bekir Sıtkı, Kocabaşzade Arif, Hacı Naci ve Hacı Ahmet, Şişmanzade Arif, Dedezade Mehmet, Beşenbeyzade Hacı Nuri, Hancızade Hafız Ali ve Mühendis Abdüllatif Bey'lerden oluşuyordu(5) Seçilen heyet tek tek "Milletin ve vatanın selameti uğrunda canımı feda edeceğime, meşru ve millî teşkilatlanmamıza karşı hainlik edenlerin öz kardeşim dahi olsa idamına ve sır saklayacağıma vallahi ve billahi" şeklinde ant içti(6).

Bundan sonra ikinci toplantı iki gün sonra Veliefendioğlu Ziya Bey'in evinde yapıldı. Ancak güvenilir olmayan iki kişinin de toplantıya gelmesi üzerine, ev sahibi şerbet hazırlattı ve mevlit okutturarak toplantıya son verdi. Böylece toplantının gerçek amacı bu şüpheli kişilerden gizlenmiş oldu. Aynı gün akşamı Ziya Bey'in evinde tekrar bir toplantı daha yapıldı. Bütün mahallelerde teşkilat kurma fikri müzakere edildi. Müdafaa-ı Hukuk nizamnamesi ile beyannamesinin Mutasarrıfa geldiği hakkında bilgi verilmesi üzerine, Evkaf Müdürü Evliya Efendi, beyannameyi mutasarrıflıktan almakla görevlendirildi(7). Daha sonra Faik ve Arslan Bey tarafından hazırlanmış olan geçici talimatname okundu. Gerekli düzeltmeler yapıldı ve semtlere dağıtılmak üzere çoğaltıldı (8).

Maraş'ta, yürütülen bu teşkilat çalışmalarının başlangıçta birbirinden habersiz olarak, Kayabaşı Mahallesi ile Şekerli Mahallesinde ayrı ayrı yürütülmüştür. Şekerli mahallesi ekibi daha sonra Kayabaşı mahallesi ekibine iltihak etmek suretiyle birleşmiştir (9). Bu çalışmalar sonucu Maraş Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti kurulmuş oldu. Başkanlığına eski polis memurlarından Arslan Bey, ikinci başkanlığına Tapu Memuru Faik Bey, başkatipliğe de Kırmacı Hacı

---

4. Edik Dergisi, Yıl 1962-1963, s.14.

5. Hüsamettin Karadağ, a.g.e., s.23.

6. *Türk İstiklâl Harbi, IV.Güney Cephest*, Ankara 1966, s.75.

7. Bu beyanname, Sivas Kongresinde Güney Vilayetlerimizin işgalden kurtulmasına matuf olarak alınan kararları ihtiva etmekteydi.

8. Adil Bağdatlılar, a.g.e., s.69.

9. Yalçın Özalp, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadelenin İlk Zafert*, Ankara 1984, s.81.

Efendi seçildi(10). Cemiyetin merkezi Ulu camii medresesi idi. Yapılan teşkilat planına göre, muharebe esnasında düşmana karşı koyabilmek için şehir on bölgeye ayrıldı. Her bölgenin bir idare heyeti vardı. Merkeze bağlı köyler de grup grup bu bölgelerin emrine verildi. Yalnız, Yenicekale ve Bertiz köyleri doğrudan doğruya cemiyete bağlıydı. Ayrıca kazalarda da birer idare heyeti vardı(11). On kısma ayrılan şehirdeki idare bölgelerinin ve başkanlarının isimleri şöyledir;

1. Çavuşlu Mahallesi : Çuhadarzade Mustafa Efendi
2. Baktutiye Mahallesi : Ahmet Efendi
3. Restebâiye Mahallesi : Baba Halilzade Ahmet Efendi
4. Acemli Mahallesi : Evkaf memuru Evliya Efendi
5. Kayabaşı Mahallesi : Tapu memuru Faik Efendi
6. Dıvanlı Mahallesi : Hasan Bey
7. Ekmekçi Mahallesi : Sapsız Hoca Efendi
8. Çığçı Mahallesi : Muhacir memuru Nasrullah Efendi
9. Alemlı Mahallesi : Zülkadroğlu Süleyman Bey
10. Hatuniye Mahallesi : Şeyh Ali Sezai Efendi (12).

Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulduktan sonra bir taraftan para toplanmaya, erzak biriktirmeye, diğer taraftan da silah ve cephane teminine başlandı. Dışardan silah ve cephane getirilmekte birlikte Jandarma Komutanlığı'nın elinde bulunan silahlardan da istifade edilmesi düşünüldü ve mevcut silahlar Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kontrolünde savunma için halka dağıtıldı. Şehir merkezinden sonra taşrada da tedbirler alındı (13).

Maraş'ın doğu köylerine Zülkadroğlu Süleyman, güney köylerine Fatmalı Derviş ile Vezir Mehmet, batı köylerine Mülazım Abidin, kuzey köylerine Beyazitoğlu Zafer ve Muharrem, şehrin yakın köylerine de Mehmet Dulkadir gönderildi. Bunlar kısa sürede teşkilatlarını kurdular ve milli kuvvetler vücuda getirdiler. Yenicekale Nahiyesi Müdürü Hacı Yüzbaşıoğlu Nuri'nin batı köylerinin teşkilatlanmasında önemli hizmetleri oldu. Beyazitoğlu Zafer ve

---

10. Hüsamettin Karadağ, *a.g.e.*, s.23. Murat Sertoğlu, "Kendini Kurtaran Şehir, Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Destanı", *Tercüman Gazetesi*, 11 Nisan 1970.

11. Hüsamettin Karadağ, *a.g.e.*, s.23.

12. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi Dosya 146, Dolap 73, Göz 13. Hüsamettin Karadağ, *a.g.e.*, s.24.

13. Hüsamettin Karadağ, *a.g.e.*, s.25.

Muharrem Bertiz'den aldıkları dört yüz kadar silahlı kuvvet ile güneye inip Eoğlu (Türkoğlu) yakınlarında mevzi aldılar. Muallim Hayrullah Elbistan'dan Kozludere, Ayaklıcaoluk ve Yusuf hacılı köylerine geçti. Halkı mukavemete ve müdafaya teşvik ederek oradan Pazarcık'a gitti (14).

Teşkilat ve tertibata göre harp başlar başlamaz bütün mıntikalarda görevli bulunanlar silah başı yapacak caddeleri ve köşeleri tutacaktı. Düşman mevzileri arasındaki boş yerler işgal edilecek, düşman kuvvetlerinin birbirleriyle irtibatı kesilecekti. Haberleşme tesisatları bozulacaktı. Şehirde Türk ve Ermeni mahalleleri karışık olduğundan herhangi bir Ermeni evinden ateş açılır ve mukabele edilirse derhal tedbir alınacaktı. Bertiz müfrezesi harp başlar başlamaz Maraş'ın kuzey ve kuzey-batısındaki noktaları tutacak, Elbistan ve Göksun yollarını kapatacaktı. Haberleşmeyi temin edecek ve elden geldiği kadar şehrin kuzeyindeki düşman kuvvetlerini taciz ederek, düşmanın dikkatini bu yöne çekecek ve şehir üzerindeki baskıyı hafifletecekti (15).

Bir Ermeni kaynağının Türkler'in teşkilatlanması hususundaki tesbitlerine göre : "Elbistan'daki Türk ileri gelenleri boş durmuyordu. Onlar Osmanlı Sultanından kopmuş ve Mustafa Kemal Paşa'ya bağlılık yemininde bulunmuşlardı. Mustafa Kemal Paşa'nın adamlarından Kılıç Ali Fransızlara karşı ihtilâlcî hareketi organize etmek üzere Pazarcık'a gönderilmişti. Çevre köylerdeki ve şehirdeki bütün Türkler silahlanıyorlar ve zamanı geldiğinde Fransızlara karşı savaşmak için hazır bekliyorlardı. Askeri merkezler kurulmuş ve buralar teçhizatla doldurulmuştu. Diğer taraftan siperler kazılmış, istihkâmlar yapılmıştı. Bunlar Fransız subaylarının, memurlarının ve kuvvetlerinin gözü önünde açıktan açığa yapılıyordu. Fransızlar bu tehlikeyi farkettilerinde artık vakit çok geç olmuştu. Onlar da kendilerini düzenlemeye ve organize etmeye başladılar. Şehre cephaneye, top ve yeni kuvvetler getirdiler. Maraş'ın kısa bir süre sonra savaş alanına döneceği açtık" (16)

---

14. Adil Bağdatlılar, *a.g.e.*, s.74. Yalçın Özalp, *a.g.e.*, s.86.

15. ATASE, arşiv No:1/218, Dos.153, Fihrist 2-13.

16. Abraham Hartunian, *Neither Nor to Laugh Nor to Weep: a Memoir of the Armenian Genocide*, translated from the Armenian by Vartan Hartunian, Boston 1968, s.130.

Maraş halkı, diğer bölge ve şehir halkı gibi Kuvay-ı Milliye'yi kendi bünyesinden teşkil etmişti. Buralara askeri yardım yapılması hükümetin içinde bulunduğu durumdan dolayı mümkün olamıyordu. Terhis edilmiş ve memleketin muhtelif yerlerine dağılmış Türk askeri birlikleri hangi işgalci güce karşı koyacağını şaşırmişti. Bunu yapmak istemesine rağmen yeterli kuvvet yoktu. Maraş bölgesinin idaresi uhdesine verilen III.Kolorduya göre; Fransızlar Maraş, Antep ve Urfa vilayetlerinde kuvvetlerini kademeli olarak artırarak durumlarını kuvvetlendirmek istemekteydiler. Bölgenin bağlı bulunduğu III.Kolordu halkın teşkilatlanmasına ve kuvvetlenmesine çalışıyordu. Bu işi başarmak için fedakâr, çalışkan komutan ve subaylara ihtiyaç vardı. Kolorduya bağlı V. ve XV. Tümenler, kudretli ve hizmete hevesli iki subay ile bir astsubayı geçici olarak bu bölgeye göndermeye karar verdi. III.Kolordunun yapacağı yardım ancak teşkilatlanmayı organize edecek subay göndermek suretiyle olabilecekti. Askerî birlik göndermesi pek mümkün görülüyordu. Çünkü Kolordunun alayları Sivas, Amasya, Tokat, Samsun, Kavak ve Havza'da bulunmakta ve bu çevredeki Pontus çetelerine karşı bölgenin güvenliğini sağlamaa çalışmaktaydı (17).

Anlaşılabacağı üzere büyük bir kısmı terhis edilmiş olan Türk ordusunun kalan kısmı da Anadolu'nun çeşitli mntikalarında asayişî sağlamakla görevliydi. Devletin düştüğü bu çıkmaz içinde, görev Türk Milletine düşüyordu. Bunu gönlünde hisseden Türk Milleti olaya el koymuş ve tarihimizin karışık dönemlerinde olduğu gibi kötü gidişe dur demiştir. Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri bu amaca yönelik olarak teşekkül ettirilmişdir. Kuruluşu ve başarılı faaliyetleriyle Fransızların bölgeden geri püskürtülmesinde önemli bir rol oynayan Maraş Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti buna güzel bir örnek teşkil etmektedir.

---

17. *Türk İstiklal Harbi IV.Güney Cephesi*, Ankara 1966, s.77.

